

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เรื่อง พิธีไหว้ครูกลองสะบัดชัยล้านนา
อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ประวัติการไหว้ครู / ตำนาน

พิธีไหว้ครูนั้นมีมาแต่โบราณ และมีอยู่ในแทบทุกสาขาอาชีพของคนไทย โดยเฉพาะในวงการศิลปแล้ว การไหว้ครูเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ ประเพณีโบราณ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ว่า ผู้ที่จะเป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูและพิธีครอบโขนละคร ตลอดจนประสิทธิ์ประสาทให้ผู้นั่งผู้ใดเป็นประธานพิธีไหว้ครูสืบทอด จะต้องเป็นผู้ได้รับครอบโดยถูกต้องตามขั้นตอน เช่น ได้รับมอบตำราเครื่องโรง (อาวุธต่างๆ) จากครูซึ่งมีคุณสมบัติเป็นครู ผู้ที่ได้รับครอบสืบทอดมาก่อนแล้ว หรือได้รับพระราชทานครอบจากพระมหากษัตริย์ เพราะราชประเพณีไทยแต่โบราณถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ทรงพระบารมีเหนือเทพเจ้าผู้เป็นครูแห่งศิลปะทั้งหลาย ฉะนั้น การที่ทรงกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศิลปะไม่ว่าจะเป็นพิธีไหว้ครู หรือพระราชทานครอบ หรือทรงประสิทธิ์ประสาทให้ประกอบกิจใดๆ ย่อมกระทำได้และผู้ที่ได้รับพระราชทานครอบก็จะสามารถประกอบพิธีครอบผู้อื่นต่อไปได้

คุณสมบัติของครูผู้รับการคัดเลือก ให้ได้รับครอบให้เป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูและครอบนั้น ต้องเป็นบุรุษที่แสดงเป็นตัวละคร เพราะถือว่า ผู้แสดงเป็นตัวละครเท่ากับเทวดา ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๐ ปี เคยอุปสมบทมาแล้ว มีความประพฤติดี อยู่ในศีลธรรม มีความรู้ทางนาฏศิลป์ชั้นสูง มีความเชี่ยวชาญในการแสดงและมีศิษย์ที่ตนเองฝึกสอนจำนวนพอสมควร

พิธีครอบของกรมศิลปากร ครูผู้กระทำพิธีครอบได้สืบทอดมาเป็นระยะๆ ตั้งแต่พระยานุรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) หลวงวิลาศวงงาม (หรั่ง อินทรนัญ) และนายอาคม สายาคม และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ หลังจากที่นายอาคม สายาคม ถึงแก่กรรมแล้ว มิได้ครอบถ่ายทอดให้แก่ผู้ใด จึงหมดผู้ที่ จะกระทำพิธีต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานประกอบพระราชพิธีครอบ ประธานประกอบพิธีไหว้ครูโขน ละคร ตามแบบแผนราชประเพณีโบราณ ซึ่งได้ผนวกเอาพิธีต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพเข้าในวันนั้นด้วย พระราชพิธีกระทำในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๗ ณ ศาลาดุสิตาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่มีความสำคัญสูงสุดของวงการนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ไทย เป็นพระราชพิธีครั้งแรกของประเทศไทย นับเป็นประวัติศาสตร์ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน

วัตถุประสงค์ของการไหว้ครู

1. เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ด้วยการถวายเครื่องสักการะ พลีกรรมแก่ปรมาจารย์ทั้งหลายทั้งปวงที่มาประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ศิษย์
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความมั่นใจในการเรียน และรับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เมื่อได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว

๓. เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษ หากศิษย์ได้กระทำการที่ผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่ว่าจะป็นด้านกายกรรม วาจากรรม หรือมโนกรรมก็ตาม
๔. เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน
๕. เพื่อเป็นสิ่งเตือนสติให้ศิษย์ระลึกถึงครู อันเป็นเครื่องเตือนใจที่จะประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีงาม อยู่ในศีลธรรมจรรยา ตั้งตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์

การกำหนดวันและเดือนที่นิยมประกอบพิธีไหว้ครู

การจัดพิธีไหว้ครูมีข้อกำหนดว่าให้กระทำพิธีเฉพาะวันพฤหัสบดี อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากพวกพราหมณ์ ซึ่งนับถือเทพเจ้านามพระพฤหัสบดีเป็นเทพฤทธิ ในฐานะปุโรหิตอาจารย์ที่เคารพนับถือของพระอินทร์และเทวดาอื่นๆ จึงนิยมไหว้ครูกันในวันพฤหัสบดี

ตำนานที่ถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู นอกจากนี้ยังถือกันว่า เวลากลางวันพระพฤหัสบดีเป็นธาตุไฟ และเป็นธาตุน้ำในเวลากลางคืน เป็นดาวพระเคราะห์ที่ให้วิชาความรู้แก่มนุษย์ เราจึงถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู

เดือนที่นิยมกระทำพิธีไหว้ครู ตามแบบโบราณนิยมให้ประกอบพิธีไหว้ครูและครอบครูในเดือนคู่ เช่น เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ เดือน ๑๒ และเดือนยี่ แต่มีข้อยกเว้นเดือนเดียวคือ เดือน ๕ อนุโลมให้จัดพิธีได้ เพราะถือว่า ๕ เป็นเลขมงคลของไทยสืบมา ในบางครั้งตามคติโบราณ ยังต้องระบุจันทรคติเพิ่มขึ้นด้วย โดยพิจารณาอีกว่าตรงกับวันขึ้นแรมข้างใด จะนิยมวันพฤหัสบดีข้างขึ้น นับว่าเป็นมงคลยิ่ง เพราะข้างขึ้นถือว่าเป็น "วันฟู" เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรือง

การไหว้ครูกลองสะบัดชัย ของพ่อครูมานิตย์ เจริญเกษมทรัพย์ พ่อครูกลองสะบัดชัย ผู้ซึ่งได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ในการตีกลองสะบัดชัย ผสมกับทำเดินท่ารำชั้นเชิงลีลาที่แตกต่างจากการตีกลองสะบัดชัยทั่วไป จึงเป็นที่เรื่องลือไปทั่ว พ่อครูมานิตย์ เจริญเกษมทรัพย์ จึงได้รับเชิญจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรให้ร่วมเดินทางไปสาธิตและแสดงการตีกลองสะบัดชัย ในเทศกาลวิถีชีวิตชาวบ้านของสถาบันสมิธโซเนียน เมือง แม่น้ำโขงเชื่อมสายใยวัฒนธรรม ณ กรุงวชิงตัน ดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ ๒๗ มิถุนายน - ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๐

นับได้ว่าพ่อครูมานิตย์ เจริญเกษมทรัพย์ เป็นบุคคลที่มีความเสียสละและอดทนในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับลูกศิษย์ซึ่งนับวันจะมีจำนวนมาก และมาจากหลากหลายโรงเรียน หลายสถาบัน และบุคคลทั่วไปที่สนใจได้มาร่ำเรียนวิชาความรู้จากพ่อครู ดังนั้นในปีหนึ่งๆ บรรดาลูกศิษย์ทั้งหลาย จึงได้น้อม

รำลึกถึงบูรพาจารย์ที่ทรงประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ การติกลงสะบัดชัยให้กับตนเอง ลูกศิษย์ทั้งหลายจึงได้รำลึกถึงโดยการทำพิธีไหว้ครูเพื่อ

๑. เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ด้วยการถวายเครื่องสักการะ พลิกกรรมแก้ปมอาจารย์ทั้งหลายที่ล่วงที่มาประสิทธิ์ประสาททความรู้ให้แก่ศิษย์

๒. เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความมั่นใจในการเรียน และรับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เมื่อได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว

๓. เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษ หากศิษย์ได้กระทำการที่ผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายกรรม วาจากรรม หรือมโนกรรมก็ตาม

๔. เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน

๕. เพื่อเป็นสิ่งเตือนสติให้ศิษย์ระลึกถึงครู อันเป็นเครื่องเตือนใจที่จะประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีงาม อยู่ในศีลธรรมจรรยา ตั้งตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์

ขั้นตอนพิธีไหว้ครูกลองสะบัดชัยแบบล้านนา แบบสังเขป

๑. การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีไหว้ครู

๒. การจัดเตรียมเครื่องมือ/อุปกรณ์/วัสดุ สำหรับใช้ประกอบพิธีไหว้ครู

๓. วันไหว้ครู ขั้นตอนพิธีการ

๔. จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เทียนบูชาครู

๕. กล่าวโองการอัญเชิญครูบาอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วมาสิ่งสถิตย์ ณ สถานที่ประกอบพิธี

๖. สุมาคารวะครู ใช้ปายศรีอัญเชิญ ๒ ชั้น

๗. ประพรมน้ำขมิ้นส้มบ่อย โขยข้าวตอกคอกไม้

๘. กล่าวคำไหว้ครู

๙. กล่าวคำถวายเครื่องสักการะ (เครื่องสังเว)

๑๐. ห่มกลองสะบัดชัยด้วยผ้าไหม พรหมน้ำขมิ้นส้มบ่อย

๑๑. ลูกศิษย์จุดธูปเทียน ถวายเครื่องสักการะต่อพ่อครู นำน้ำขมิ้นส้มบ่อยมารวมกัน

๑๒. ลูกศิษย์กล่าวคำสุมาคาร บาอาจารย์

๑๓. พ่อครูเสริมบารมี เจิมหน้าผาก ครอบขัน มัดมือ

๑๔. พ่อครูให้พร กล่าวคำสั่งสอน

๑๕. รำถวายครูบาอาจารย์

๑๖. ลาเครื่องสักการะ เครื่องสังเว

๑๗. แบ่งปันสวดยอกไม้ ธูปเทียน และ เครื่องสังเวให้แก่ลูกศิษย์ เสร็จพิธีไหว้ครูแบบล้านนา

ภาพกิจกรรม

ภาพกิจกรรม

ผู้ให้ข้อมูล

นายมานิตย์ เจริญเกษมทรัพย์

เกิดวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๐๐

บ้านเลขที่ ๑๒๑/๗ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย

จังหวัดเชียงราย โทรศัพท์ ๐๘-๕๐๔๑-๓๔๘๖

ผู้ให้ข้อมูลขั้นตอน พิธีการไหว้ครู

ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

นายทองดี เครือวงศ์

บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ที่ ๑๕ บ้านดงมะตั้น ตำบลผางาม

อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

โทรศัพท์ ๐๘-๗๑๘๓-๗๕๗๗

ผู้ให้ข้อมูลขั้นตอน พิธีการไหว้ครู

ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

นางผ่องศรี ปัญญารัตน์

เกิดวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๖ อายุ ๕๕ ปี

บ้านเลขที่ ๑๒๑/๗ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย

จังหวัดเชียงราย

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องสักการะ เครื่องสังเวช ดอกไม้ รูปเทียน

วัน เดือน ปี ที่จัดเก็บข้อมูล กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ผู้จัดทำองค์ความรู้ นางฉลวย ปุริปิน

นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอำเภอเวียงชัย